

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TIL VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"

Rektor

Sh.Sirojiddinov

2019 yil "1" 07

"KELISHILDI"

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi

2019 yil "4" 10

Ro'yxatga olindi: № MD-5321100-3.05

2019 yil "17" 08

ILMIY TADQIQOT METODOLOGIYASI

FAN DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi: 120000 – Gumanitar fanlar
5A120101 – Adabiyotshunoslik (O'zbek adabiyoti)
Mutaxassisliklar: 5A 120101 – Adabiyotshunoslik (Oliy adabiyot kursi)
5A120104 – Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik

TOSHKENT – 2019

Fan dasturi Oliy va o'rtta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2019 yil "17" 08 dagi 4-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rtta maxsus ta'lim vazirligining 2019 yil "1" 10 dagi 122-sonli buyrug'ning 2-ilovasi bilan fan dasturi ro'yxati tasdiqlangan.

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetida ishlab chiqildi va turdosh oliy ta'lim muassasalari bilan kelishildi.

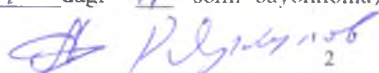
Tuzuvchilar:

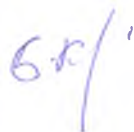
- B.Karimov – ToshDO'TAU, "Adabiyot nazariyasi va zamonaviy adabiy jarayon" kafedrası mudiri, filologiya fanlari doktori, professor
- Hamrayev K. – ToshDO'TAU, "Adabiyot nazariyasi va zamonaviy adabiy jarayon" kafedrası katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Taqrizchilar:

- Yoqubov I. – ToshDPU professori, filologiya fanlari doktori
- Usmonov O. – ToshDO'TAU, "Adabiyot nazariyasi va zamonaviy adabiy jarayon" kafedrası dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Fanning o'quv dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti o'quv-uslubiy kengashida tavsiya qilingan (2019-yil "1" 07 dagi "4"-sonli bayonnoma).

 2

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Mustaqil taraqqiyot yo'li mamlakatimizda ilmiy izlanishlar uchun keng imkoniyatlar eshigini ochdi. Ta'limning magistratura bosqichida "Ilmiy tadqiqot metodologiyasi" fanini o'qitishning joriy qilinishi yosh filologlar ijodiy faoliyatini qo'llab quvvatlash, ularning ilmiy izlanishlari uchun sharoit yaratish va ijod mahsullarini rag'batlantirish yo'lidagi dadil qadam bo'ldi.

Bir necha yillar davomida ushbu fan predmeti, vazifalarini yoritish, fan doirasida o'rganiladigan asosiy masalalar mazmun-mohiyatini aniqlash, ilmiy bilish, metod, metodologiya, metodika tushunchalari mohiyatini anglash, ilmiy faoliyatning nazariy asoslari, tamoyillarini tayin etish, ilmiy tadqiqot tiplari va metodologik yondashuvlari: bilish, jamiyatni demokratlashtirish va bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida isloh qilingan iqtisodiyot sohasidagi o'zgarishlarning tabiiy va ijtimoiy fanlarga ta'siri masalalarini yoritishdek dolzarb masala sof falsafiy negizlarda yoritiladi.

Mazkur fan dasturi 5A220101- Adabiyotshunoslik (tillar va tadqiqot yo'nalishlari bo'yicha) magistratura mutaxassisligi uchun mo'ljallangan.

II. Fanning maqsad va vazifalari

"Ilmiy tadqiqot metodologiyasi" fanining asosiy maqsadi ilmiy tadqiqot dasturini tuzish va unda nazariya va amaliyot birligiga rioya qilish malakalarini shakllantirish, shuningdek ilmiy ijodkorlik mohiyatini faol tarzda anglash va magistrantlarda ilmiy ijodkorlik malakasini shakllantirishdan iborat.

Fanning bosh vazifasi esa ilmiy tadqiqot ishini tayyorlashda ilmiy izlanish, ilmiy dalillarning rolini anglash, bilimdan asosiy metodologik vosita sifatida foydalanishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi. **Talaba:**

- adabiyotshunoslik va tilshunoslikning eng so'nggi yutuqlari asosida ilmiy ijod tabiati, xususan, badiiyatni his etish, anglash xislatlari haqida **bilimga ega bo'lishi;**

- mustaqillik yillari adabiyotshunosligi hamda adabiy tanqidchiligi metodologiyasi yangilanayotgani: Sharq va G'arb ilmiy-falsafiy qarashlari milliy asosda sintezlashuvi, adabiy jarayon muammolariga yangicha konsepsiyalar asosida yondashish shakllangani, badiiy asarni baholashda unumbashariy mezonlardan kelib chiqish bosh tamoyilga aylangani, ijodkor individual ma'naviy-ruhiy olami taftishiga e'tibor ortgani haqida **ko'nikmaga ega bo'lishi;**

- milliy-estetik tafakkur namunalarida adabiy hodisalarni tahlil qilishdagi uslubiy turfalik ortgani, adabiy-nazariy konsepsiyani shakllantirish yoʻlidagi izlanishlar ijod erkinligi, milliy oʻzlik va oʻzbekona qadriyatlarga eʼtibor samarasi ekanini uqitirish *malakalariga ega boʻlishi lozim*.

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1-Modul. Ilmiy tadqiqotning nazariy asoslari

1-mavzu. Fan – ijtimoiy-madaniy hodisa

Fan tushunchasining keng va tor maʼnolari. Fan taraqqiyotining asosiy bosqichlari. Fan taraqqiyotiga ijtimoiy voqelikning taʼsiri. Fan – dunyoqarash shakli. Fan ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida bilim, faoliyat va ijtimoiy institut. Fan tarixiga oid yondashuvlar: internatsionalizm va eksternalizm. Fan tarixi taraqqiyotining asosiy modellari. Fanning funksiyalari: madaniy funksiyasining oʻziga xos xususiyatlari. Fanning ijtimoiy tartibga solish funksiyasi. Bevosita bunyodkor kuch sifatidagi fanda neytrallik va ijtimoiy buyurtinaning namoyon boʻlishi. Fan siyosat vositasi. Fanning ijtimoiy kuch funktsiyasi. Haqiqiy bilimni yaratish funktsiyasi. Mafkuraning fanga munosabati va uning modellari: qoralash, befarqlik, qahnamolik va ekspluatatsiya qilish. Fanni belgilovchi ijtimoiy-psixologik omillar. Fanning diffirensiatsiyasi va integratsiyasi.

2-mavzu. Fan – bilishning maxsus shakli

Fan tasnifiga oid qarashlar tarixi. Ruh va tabiat haqidagi fanlar. Nomotetik va ideografik metodlar. Dinamik va statik qonuniyatlar. Fan ilmiylik mezonlarining tarixiyliigi. Ilmiylik mezonlarining tasnifi. Bilish meʼyorlari va ideallari. Dunyoning ilmiy manzarasi. Ilmiy bilimga nisbatan analitik va sintetik yondashuv. Analitik bilim tafsilotlari. Sintetik bilimda yangi mazmunning yaratilishi. Fandagi izchillik, ishonchlilik, asoslanganlik, isbotlilik. – tarixiy amaliyot haqiqatning universal mezoni. Fanlar (texnikaviy, tabiiy, fundamental, amaliy, nazariy va eksperimental) ning oʻzaro aloqasi va-biridan farqi. Sababiyat va qonuniylik fanning barcha jabhalarida hukm suruvchi fundamental konstanta.

Ijod va ilmiy tadqiqot – bilish faoliyatining mahsuli. Ilmiy ijodning evristik xarakteri. Fan tarixida ijod muammosi. Sharq va Gʻarb mutafakkirlarining ijodga oid qarashlari. Ilohiy ijodkorlikning oʻziga xos xususiyatlari. Bilish faoliyatida ijod va mehnat uygʻunligi. Ijodning amal qilish xususiyatlari. Ilmiy ijodning oʻziga xos xususiyatlari. Individual ijodiy faoliyat. Yangi va eski bilimlarning oʻzaro

bog'liqligi. Ijod – yangi qadriyatlarni yaratish omili. Ijodkorning ilhom manbai. Daholikning o'ziga xos xususiyatlari. Ijodning dual xarakteri. Erkinlik – ijodning asosiy xossasi. Ilmiy-ijodiy faoliyatda olimning shaxsiy fazilatlarini. Ilmiy tadqiqot faoliyatining namoyon bo'lish shakllari. Ilmiy tadqiqotning boshqa ijod shakllari bilan aloqadorligi. Ilmiy tadqiqotning xossalari. Badiiy ijod bilan bog'liq ilmiy tadqiqot. Badiiy ijod – ijtimoiy ongning maxsus shakli. Texnik (ixtirochilik va loyihalashtirish), pedagogik tadqiqot turlari. Hamkorlikdagi tadqiqot. Zamonaviy ilmiy tadqiqot kontseptsiyalari.

3-mavzu. Ilmiy tadqiqot mavzusini tanlash va uning dolzarbligini asoslash.

Muammoning o'rganilganlik darajasini aniqlash

Mavzu tanlashda ilm sohasidan, mavzuga oid izlanishlar va muammolardan yaxshi xabardor mutaxassisning e'rdami, maslahatiga tayanish. Mavzu tanlashga ta'sir etuvchi ob'ektiv omillardan xabardor bo'lish. Tanlanadigan mavzu ijtimoiy taraqqiёт maqsadlari va vazifalari bilan bog'liq bo'lishi. Tanlanadigan mavzu g'ayrimadaniy bo'lmasligi. Tadqiqotchining ilmiy qiziqishini hisobga olish. Mavzu tanlashda shaxs o'zining ma'naviy-axloqiy tajribasini, diniy-transsendental qarashlarini ifoda etishi. Tadqiqotlarda mavzu (muammo)ning ishlanganlik darajasini aniqlashda ma'lum bir ilmiy mezonlar amal qiladi. Ilmiy tadqiqot ma'lum bir konsepsiya, qarash va maqsad bilan o'zini chegaralashi. Tadqiqotning zamon talablari va muammolari bilan bog'liq bo'lishi.

2-Modul. Ilmiy tadqiqotning amaliy asoslari

4-mavzu. Tadqiqotning konsepsiyasi, maqsadi va vazifalarini shakllantirish

Tadqiqotning ilmiy-nazariy konsepsiyasi, maqsadi va vazifalari bilan mavzuni tanlash o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligi. Ilmiy konsepsiya tadqiqotning qaysi sohaga taalluqli ekanini namoyon etishi. Konsepsiya tadqiqot mohiyatiga zid kelmasligi. Konsepsiya betakror, innovatsion g'oyalarning ifodasi bo'lishi. Konsepsiya dogma emasligi. Tadqiqotning maqsadi yaxlit, aniq bo'lishi.

5-mavzu. Ilmiy tadqiqot metodlari. Analiz va sintez

Ilmiy-nazariy izlanishlarda obyekt (predmet)ni analiz va sintez qilish an'anaga aylanganligi. Analizdan maqsad butunga xos bo'lgan xususiyatlar, belgilar, qonunlarni topish, qismlarni butun orqali ideal holatga yetish imkoniyatlarini izlash ekanligi. Analiz metodi klassifikatsiya va differentsiatsiya

usullariga tayanishi. Klassifikatsiya obyekt (predmet) qismlarini, boʻlaklarini yiriklashtirish, yaʼni bir-biriga funksional yaqinlarini birlashtirish orqali oʻrganish usuli ekanligi. Differenziatsiyalash – bugunga qarashli, ammo funksional bir-biriga bogʻliq boʻlmagan har xil qismlar, boʻlaklarni oʻrganish.

Sintez analiz metodi erishgan, yetgan fikr, xulosalarni umumlashtiruvchi tadqiqot metodi ekanligi. Sintez metodi umumfalsafiy xulosalar chiqarishga xizmat qilishi. Induksiya va deduksiya.

6-mavzu. Ilmiy tadqiqotda monostilistika va polistilistika uslublari

“Monostilistika” deganda ilmiy tadqiqotda bir stil éki bir uslubda fikrlash, yozish nazarda tutilishi. “Polistilistika” deganda koʻp uslublarga tayanish, ulardan foydalanish nazarda tutilishi. Ilmiy uslubning belgilari: fikrning tushunarligi, loʻnda ifodalanishi, ilmiy maqsadga muvofiqligi, ratsionalligi, konstruktiv xulosalarga olib kelishi, bahs-muroqaba va kelgusi izlanishlarga joy qoldirishi. Fikrlash, yozish, ifoda ilmiy maqsadga muvofiq kelishi. Ratsionallik va konstruktivlik. Ratsional fikr konstruktiv, biror real narsani, hodisani aql-u idrokka muvofiq tashkil etish, boshqarish yoki takomillashtirishga qaratilishi. Yozish uslubi ilmiy asarlarni oʻqish va maqolalar, asarlar yozish jarayonida shakllanishi. Ilmiy tadqiqotlarda xulosalar chiqarish. Tahlil va uslub. Ilmiy tadqiqotda ijodkor shaxsi.

7-mavzu. Ilmiy tadqiqotda dalillashning roli

Dalilning ilmiy tahlili. Talqin qilish – dalilning muhim unsuri. Empirik dalilning muhim jihati. Dalilning moddiy-texnik yoki metodik tomoni.

Ilmiy bilim rivojlanishida fan dalillari umumlashtirilishining ahamiyati. Ilmiy dalillar, empirik gipotezalar va empirik qonunlar. Ilmiy dalil – ishonchli kuzatish, eksperiment mahsuli. Dalil – ilmiy bilishning empirik asosi.

8-mavzu. Ilmiy tadqiqot metodlariga axborot va axborot texnologiyalarining taʼsiri

Axborot, maʼlumot va bilim uygʻunligi. Ilmiy tadqiqot jarayonida bilimlar hajmining oʻsishi. Ilmiy bilimning informativligi. Ijtimoiy axborot. Ijtimoiy axborotni oʻzlashtirishning ahamiyati. Ilmiy axborot. Ilmiy axborot – ijtimoiy axborotning bilish faoliyatida foydalaniladigan alohida turi. Informatika. Axborotlashgan jamiyat konsepsiyasi. Texnologiya va texnikani oʻzlashtirishning ilmiy tadqiqot faoliyatiga ijobiy taʼsiri. Texnologiya va texnikani oʻzlashtirishning alohida ijodkor ijod laboratoriyasi tajribasini aniqlash jarayonini qiyinlashtirishi.

Ilmiy tadqiqot usullari va vositalari. Fanlar tutashgan joyda ilmiy bilimning integral sohasi. Informatika va ilmiy bilimning o'ziga xosligi.

9-mavzu. Ilmiy tadqiqotda tushunish va tushuntirishning ahamiyati

Tushunish va uning bilish bilan o'zaro munosabati. Hozirgi adabiyotlarda tushunish turlari, tiplari va darajalari. Germenevtik doira. Tushunish, tavsiflash, tushuntirish va talqin qilish. "Ma'no" tushunchasining talqini. Semiotika – belgilar va belgili tizimlarning xossalari o'rganuvchi fan. Ilohiy obraz va uni anglash, ifodalash yoki muayyan badiiy oraz nuqtai nazaridan tavsiflash. Dialog.

Ilmiy tushuntirishning deduktiv-nomologik modeli. Teologik yoki intensional tushuntirish. Tushuntirish va tushunishning o'zaro nisbati. Tushunish – ma'naviy madaniyatning moddiylashtirilgan ifodasi.

IV. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlari mavzu bo'yicha reja va tavsiya qilingan adabiyotlar asosida o'tkaziladi. Magistratura talabalari mustaqil tayyorgarlik ko'rib, to'plagan bilimlarini dars mashg'uloti vaqtida himoya qilishadi.

Amaliy mashg'ulotlarini uyushtirish bo'yicha tavsiya qilinadigan

taxminiy mavzular:

1. Filologiya fani, badiiy ijod va ilmiy tadqiqot uyg'unligi.
2. Adabiyotshunoslik va tilshunoslikda zamonaviy ilmiy tadqiqot metodologiyasi asoslari.
3. Ilmiy tadqiqot metodlari
4. Ilmiy muammo qo'yish – murakkab va mushkul jarayon.
5. Ilmiy tadqiqotning dalillashning roli
6. Yozuvchi ijod laboratoriyasi.
7. Modellashtrish
8. Tushunish va tushuntirish
9. G'ayrishiuriy bilish va payqashning roli.
10. Olim professionalizmi.
11. So'z va unga mas'ullik tuyg'usi.
12. Kitobxonlikda ommaviylik va intellektuallik munosabatlari
13. Germenevtik talqin.
14. Roman morfologiyasi.
15. Intensional tushuntirish.

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akadem. guruhga bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ishni tayyorlashda filologiya va o'zbek tili va adabiyotini o'qitish mutaxassisligida tahsil olayotgan talabalarning tayyorgarlik darajasi, fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- amaliy mashg'ulotlariga tayyorgarlik;
- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismini o'zlashtirish;
- o'quv, ilmiy tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan tilshunoslik, adabiyotshunoslik va matnshunoslikning muayyan bo'limlari yoxud mavzularini chuqur o'rganish;
- muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari.

Tavsiya etilayotgan mustaqil ishlarning mavzulari

1. Intentsional va teologik tushuntirishning ahamiyati.
2. Allomalar fan rivojlanishining o'ziga xos xususiyati haqida
3. Ilmiy tadqiqotning tiplari
4. Fanning differentsiatsiyasi va integratsiyasi
5. Ilmiy bilimda mavjud qoidalar va xulosalarning haqqoniyligi
6. Ijodiy faoliyatning turlari.
7. Metodlarning tasnifi.
8. Nazariy tadqiqot metodlari
9. Empirik tadqiqot metodlari
10. Umummantiqiy tadqiqot metodlari
11. Ilmiy konferensiya va unga ma'ruza tayyorlash yo'llari
12. Ilmiy maqola tayyorlash sirlari
13. Magistrlik dissertatsiyasining ilmiy apparatini shakllantirish yo'llari
14. Monografik tadqiqot va uning o'ziga xosligi.
15. OAK nizomlarida dissertatsiyalarga qo'yiladigan talablar.

VI. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Asosiy adabiyotlar

1. Шермухаммедова Н. Фалсафа ва фан методологияси. – Т., 2009. –347 б.
2. Алемасов В., Мамадалиев Ш.О. Илмий тадқиқот: методология, методика, ижодиёт. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – 102 б.
3. Каримов Б. Адабиётшунослик методологияси (Филолог-магистрлар учун қўлланма). – Т.: Муҳаррир, 2011. –88 б.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2016.
2. Мирзиёев Ш. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга курамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.
3. Каримов Б. Руҳият алифбоси. Адабий-илмий мақолалар тўплами. – Т.: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2016. –280 б.
4. Норматов У. Ижод сеҳри. – Т.: Шарқ, 2007. –190 б.
5. Норматов У. Тафаккур ёғдуси. – Т.: Фикр медиа, 2005. –150 б.
6. Норматов У. Ижодкорнинг дахлсиз дунёси. – Т.: Мумтоз сўз, 2008. – 200 б.
7. Расулов А. Бадийлик – безавол янгилик. – Т.: Шарқ, 2007. –230 б.
8. Солижонов Й. Ҳақиқатнинг синчков кўзлари. – Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхона, 2009. –170 б.
9. Шарафиддинов О. Ижодни англаш бахти. – Т.: Шарқ, 2004. –250 б.
10. Қаҳрамонов Қ. Адабий танқид: янгиланиш жараёнлари. – Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхона, 2009. –280 б.
11. Ёқубов И. Бадий-эстетик сўз сеҳри. – Т., 2011. –260 б.
12. Ҳамдам У. Янгиланиш эҳтиёжи. – Т.: Фан, 2007. –220 б.
13. Фалсафа комусий лугати. – Т.: Шарқ, 2004. –480 б.

Internet saytlari

4. www.ziyounet.uz
5. www.edu.uz

6. www.ozbek-adabiyoti.com.

7. www.zivo.uz